

PRZEDSIĘWZIĘCIA DOTYCZĄCE PUSZCZY BIAŁOWIESKIEJ

Михаил Себятинский

*Институт управления и маркетинга Белостокского
политехнического института, Польша*

Nowa polityka leśna zwraca uwagę na konieczność ochrony całej przyrody, bezrozdzielania jej na przyrodę prawnie chronioną i użytkowaną. Daje podstawę do zwiększenia zakresu ochrony przyrody również w lasach zagospodarowanych. Stwarza to warunki do zwiększenia zakresu ochrony bioróżnorodności w polskiej i białoruskiej części Puszczy Białowieskiej w części zagospodarowanej, w tym również renaturalizacji lasów zniekształconych w wyniku działalności gospodarczej. Służą temu liczne akty prawne i prowadzone na ich podstawie działania dotyczące modyfikacji systemu zagospodarowania lasu oraz zwiększania zakresu ochrony konserwatorskiej polskiej i białoruskiej części Puszczy Białowieskiej. Podstawy współpracy Polski i Białorusi dotyczące przedsięwzięć Puszczy Białowieskiej w dziedzinie ochrony środowiska przed zanieczyszczeniami oraz racjonalnego wykorzystania jego zasobów zostały zawarte w Zasadzie nr 21 Deklaracji Konferencji Narodów Zjednoczonych w sprawie środowiska człowieka. Wyżej wymieniona Zasada stanowiła wielokrotnie podstawę dla późniejszych rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ, np. w Rezolucji Nr 3129 w sprawie współpracy w dziedzinie zasobów dzielonych z 1973r, w Rezolucji nr 3281 proklamującej Kartę Ekonomicznych Praw, Obowiązków Państw z 1974r, w Akcie Końcowym KBWE, w Konferencji Genewskiej z 1979r, Konwencji Wiedeńskiej z 1985r oraz innych aktach prawnych regulujących zasady wielostronnej współpracy między państwami – Polską i Białorusią. [1, s.229, 249].

Puszcza Białowieska - najlepiej zachowany, zwarty kompleks leśny położony w środkowo – wschodniej Europie. Zajmuje powierzchnię 1500 km². Ze wschodu na zachód rozciąga się na długości 55km, a z północy na południe 51 km. Położenie geograficzne określają współrzędne: 23 stopnie i 31 minut – 24stopnie i 21 minut długości wschodniej i 52 stopnie 29 minut - 52 stopnie i 37 minut szerokości północnej. Teren wyniesiony jest od 134 do 202 m n.p.m., średnio około 170 m n.p.m. Puszcza podzielona jest granicą państwową. Część wschodnia leży na terenie Białorusi zajmuje powierzchnię około 875km². Zachodnia część Puszczy Białowieskiej leżąca na terenie Polski obejmuje powierzchnię 625km². W polskiej części Puszczy Białowieskiej wyróżniają się trzy kategorie terenów o różnym statusie: [2, s.230].

- lasy gospodarcze (produkcyjne) z 20 rezerwatami, użytkami ekologicznymi i z ponad tysiącem pomników przyrody,
- Białowiecki Park Narodowy,
- tereny rolnicze i osiedlowe.

Lasy należące do Lasów Państwowych wraz ze znajdującymi się na ich terenie rezerwatami zajmują 48415ha, Białowiecki Park Narodowy 10502ha, a inne lasy stanowiące własność państwa 473ha. Razem stanowi to 59390ha. Tereny rolnicze, osiedlowe, drogi, wody, zajmują 3110ha.

W 1991r białoruska część Puszczy, na całej powierzchni, uzyskała status Parku Narodowego pod nazwą Państwowy Park Narodowy Puszcza Białowiecka. W granicach Parku zostały wyróżnione 4 strefy o różnych funkcjach:

1. strefa ochrony ścisłej, zajmująca powierzchnię 15677ha. Tu możliwe jest tylko prowadzenie opisowych badań naukowych,

2. strefa ochrony częściowej, z ograniczonym zagospodarowaniem, zabezpieczającym optymalne warunki naturalnego rozwoju ekosystemów leśnych oraz zachowania zasobów genetycznych roślin i zwierząt. Strefa ta zajmuje powierzchnię 57000ha.

3. strefa rekreacyjna o powierzchni 10712ha, przeznaczona dla turystyki przyrodniczej i rekreacji,

4. strefa gospodarcza, zajmuje około 4000ha, przeznaczona na lokalizację obiektów rekreacyjnych, administracyjnych i gospodarczych.

Granica państwa pomiędzy Polską a Białorusią przebiega, w układzie południkowym, od styku granicy z Litwą - to jest około 5km na północ od przecięcia granicy przez Kanał Augustowski, do styku granicy z Ukrainą na rzece Buk w odległości około 8km na południe od miejscowości Włodawa. Długość granicy wynosi 407,5km. Do szczególnych cech tego obszaru granicznego należą: [3,s.249].

- korzystne naturalne warunki środowiskowe, sprzyjające zachowaniu bogactwa szaty roślinnej i zasobów fauny,

- bogactwo i różnorodność wielu gatunków roślin i zwierząt, także gatunków zagrożonych wyginięciem, osiągających tu swoją granicę występowania na kontynencie,

- bardzo słabe warunki glebowe,

- deficytowość zasobów wodnych,

- duży stopień zalesienia (do50%),

- słabe nasycenie gospodarki infrastrukturą techniczną,

- bardzo niska gęstość zaludnienia od 44 do69 M/km²,

➤ skoncentrowanie przemysłu w nielicznych miastach tj. Sokółce, Hajnówce, Białej Podlaskiej i Włodawie,

➤ ukształtowanie się ponadregionalnych połączeń drogowych i kolejowych na kierunkach: Białystok - Grodno-Wilno, Siemiatycze – Czeremcha – Wołkowysk, Białystok-Kuźnica Białostocka-Grodno, Białystok – Bobrowniki - Wołkowysk, Biała Podlaska - Małaszewicze - Brześć. Północno – wschodni obszar kraju należy do obszaru funkcjonującego tzw. Zielonych Płuc Polski (ZPP), w którym założono zachowanie naturalnego charakteru obszaru oraz ochronę jego walorów i zasobów przyrodniczych,

Obszar przygraniczny Polski i Białorusi jest użytkowany głównie rolniczo o przewadze upraw żytnio - ziemniaczanych. Wśród użytków znaczny procent stanowią lasy, łąki i pastwiska. Największe zalesienie wykazuje wschodnia część Równiny Bielskiej, do 50% swojej powierzchni. Mezoregiony oddzielone są od siebie Doliną Górnej Narwi o Bugu które stanowią szerokie do kilku kilometrów obniżenie, silnie zatorfione i zabagnione.

Układ hydrograficzny obszaru przygranicznego Polski i Białorusi tworzą zlewnie 23 rzek oraz sztuczny zbiornik wodny Siemianówka. Wszystkie cieki wodne obszaru przygranicznego stanowią fragmenty dorzecza rzeki Niemen i Bug. Cieki te mają charakter rzek nizinnych o zróżnicowanym przepływie wody w różnych porach roku. Na obszarze przygranicznym Polski i Białorusi znajduje się szereg obiektów i obszarów prawnie chronionych:

➤ wschodni odcinek Biebrzańskiego Parku Narodowego, położony wzdłuż źródłowego biegu rzeki Biebrzy,

➤ Białowiecki Park Narodowy, położony we wschodniej części Niziny Północno-Podlaskiej,

➤ wschodnia część Parku Krajobrazowego Puszczy Knyszyńskiej,

➤ obszary chronionego krajobrazu Wzgórz Sokólskich, Puszczy Knyszyńskiej, doliny Narwi, Puszczy Białowieskiej i Doliny Bugu,

➤ Park Krajobrazowy „Podlaski Przełom Bugu”,

➤ Nadburzański Obszar Chronionego Krajobrazu,

➤ Sobiborski Park Krajobrazowy,

➤ wschodnia część Pojezierza Łęczycko-Włodawskiego

➤ 808 pomników przyrody.

Ochrona przyrodniczych zasobów Puszczy Białowieskiej realizowana jest dwiema drogami:

➤ na drodze działań konserwatorskich prowadzonych w oparciu o ustawę o ochronie przyrody,

➤ na drodze modyfikacji zasad zagospodarowania lasu dokonywanej w oparciu o zapisy ustawy o lasach, uszczegółowionych w decyzji Nr 23 MOŚZNIL z dnia 8 listopada 1994r., oraz w zarządzeniach i decyzjach Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych (por. str. 4i 5).

Cała Puszcza Białowieska ma status obszaru chronionego krajobrazu. Białowieski Park Narodowy, rezerваты przyrody, użytki ekologiczne, strefy ochronne gniazd ptaków w promieniu 200 od gniazda zajmują łącznie 15877 ha, stanowiąc 26,7% powierzchni Puszczy. Ochrona leśnej bioróżnorodności Puszczy po obu stronach granicy jest realizowana w ramach modyfikacji zasad zagospodarowania lasu, przy czym podstawę do modyfikacji systemu zagospodarowania lasu stanowią następujące dokumenty:

- Ustawa z dnia 28 września 1991r o lasach znowelizowana w 1998r,
- Polityka Leśna Państwa przyjęta przez Radę Ministrów w 1997r.,
- Decyzja Nr 23 MOŚZNIL z dnia 8 listopada 1994r w sprawie ochrony i zagospodarowania Puszczy Białowieskiej,
- zasady postępowania hodowlanego i ochronnego w ekosystemach leśnych Leśnego Kompleksu Promocyjnego „Puszcza Białowieska”,
- Decyzja Nr 25 Dyrektora Generalnego LP. z dnia 5 lipca 1995r. w sprawie wprowadzenia nadzwyczajnej ochrony starych oraz rzadkich gatunków drzew w Puszczy Białowieskiej.

Polska ustaliła ze stroną Białoruską prowadzenie gospodarki leśnej na terenie Puszczy Białowieskiej po obu stronach granicy z uwzględnieniem następujących celów:

- zachowanie lasów i korzystnego ich wpływu na klimat, powietrze, wodę, glebę, warunki życia i zdrowia człowieka oraz na równowagę przyrodniczą,
- ochronę lasów, w tym szczególnie lasów stanowiących naturalne fragmenty rodzimej przyrody lub lasów szczególnie cennych ze względu na:
 1. zachowanie leśnych zasobów genetycznych,
 2. walory krajobrazowe,
 3. potrzeby nauki.

Lasy i gospodarka leśna w Puszczy Białowieskiej stanowią element systemowej ochrony i zagospodarowania zasobów przyrodniczych. Metody działania, pozwalające na realizację postawionych celów, różnicuje się pod względem rygorów ochronnych w układzie przestrzennym i czasowym w następujący sposób:

- na całym obszarze Puszczy Białowieskiej, również po stronie białoruskiej, należy pilnie w oparciu o waloryzację przyrodniczą, poddać głębokiej

analizie i rewizji stan rezerwatów przyrody, dążąc do stworzenia systemu obiektów objętych ochroną konserwatorską oraz uzupełnienia brakujących ogniw takiego systemu,

➤ fragmenty Puszczy Białowieskiej o najwyższych walorach przyrodniczych należy objąć ścisłą ochroną rezerwatową,

➤ w celu stworzenia właściwych podstaw dla oceny walorów przyrodniczych i stanu lasów, podejmowania decyzji hodowlanych i ochronnych należy sporządzić szczegółową inwentaryzację gleb i siedlisk z uwzględnieniem zespołów roślinnych.

Realizowane są wszelkie zapisy w dokumentach dotyczących całej Puszczy Białowieskiej w zakresie zagospodarowania lasu, mające na celu ochronę oraz zwiększenie bioróżnorodności. W polskiej strefie Puszczy Białowieskiej od 1995r została zmniejszona wielkość pozyskania drewna do 120 000 m³, co stanowi około 40 % rocznego przyrostu.

Wyłączone z użytkowania naturalne stare drzewostany, a pozyskanie realizowane jest głównie w cięciach sanitarnych i trzebieżach w drzewostanach młodych w wieku 30-70 lat oraz w ramach przebudowy drzewostanów zniekształconych z zastosowaniem rębni gniazdowej. Został wprowadzony zakaz wyřębu starych drzew następujących gatunków: [4,s.235].

- dębu bezszypułkowego o pierśnicy powyżej 60cm w korze,
- lipy drobnolistnej o pierśnicy powyżej 50 cm w korze,
- klonu o pierśnicy powyżej 50 cm w korze,
- jesionu wyniosłego o pierśnicy powyżej 65 cm w korze.

W celu zwiększenia różnorodności biologicznej stosuje się zasadę pozostawiania w drzewostanach dojrzałych części drzewostanu istniejącego, bez jakichkolwiek zabiegów gospodarczych, do wieku starości fizjologicznej. Zajmują one:

- w obszarze okalającym Białowieski Park Narodowy obręby: Browsek, Zwierzyniec, Białowieża - 10% powierzchni,
- w pozostałych lasach kompleksu Puszczy -5 % powierzchni.

W latach 1996/97 dokonano znacznej redukcji pogłowia jeleni, doprowadzając ich liczebność do stanu umożliwiającego skuteczne odnowienie lasu. Opracowano proekologiczny model łowiectwa puszczańskiego zwierzostanu oparty o monitorowanie i ocenę zmian liczebności ssaków łownych i chronionych jako podstawę planowania gospodarki łowieckiej i strategii ochrony bioróżnorodności Leśnego Kompleksu Promocyjnego «Puszcza Białowieska». Realizowany jest

system ochrony in situ leśnych zasobów genowych przez:

- wyznaczanie drzew nasiennych,
- inicjowanie odnowień naturalnych,
- zakładanie upraw pochodnych,
- wybór drzew doborowych.

Przedsięwzięcia strategiczne dotyczące Puszczy Białowieskiej.

- tworzenie podstaw wielofunkcyjnej gospodarki leśnej w warunkach ekologicznej i ekonomicznej niepewności,
- zapewnienie trwałości ekosystemów leśnych i ciągłości wielostronnego wykorzystania ich zasobów,
- poznanie zakresu i intensywności oddziaływania różnych sposobów zagospodarowania lasu na przyrodniczo cenne elementy leśnych biocenoz,
- trwałe zachowanie, przywracanie lub odtwarzanie procesów ekologicznych w ekosystemach leśnych metodami z zakresu urządzania, hodowli, ochrony i użytkowania lasu,
- integrowanie celów i zrównoważonej gospodarki leśnej z pozakonserwatorską ochroną przyrody,
- wszechstronne rozpoznanie biocenoz leśnych w Puszczy Białowieskiej i LKP „Puszcza Białowieska”, oraz kierunków zachodzących zmian, zwłaszcza warunków klimatycznych, geologicznych, hydrologicznych, fizjograficznych, stanu gleb i siedlisk oraz stanu fitocenoz i ich różnic w stosunku do roślinności potencjalnej,
- stworzenie mechanizmów integracji rozwoju gospodarstwa leśnego z rozwojem regionalnym przez udział społeczności lokalnej i samorządów terytorialnych w integrowaniu planów urządzania lasu z gminami i regionalnymi planami zagospodarowania przestrzennego, z rozwojem społeczno-gospodarczym regionu oraz planami ochrony przyrody i krajobrazu.

Program ten dotychczas realizowany jest tylko w niewielkim zakresie ze względu na brak środków finansowych.

Nowy system zagospodarowania lasu, specyficzny (specjalny) dla Leśnego Kompleksu Promocyjnego Puszcza Białowieska i stosowany obecnie zgodnie z polityką leśną Państwa i ze stosowaniem zapisów Decyzji Nr 23 Ministra Ochrony Środowiska Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 8 listopada 1994r oraz decyzji i zarządzeń Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych dotyczących Puszczy Białowieskiej, zapewnia ochronę przyrodniczego bogactwa Puszczy, ochronę fragmentów naturalnych lasów oraz umożliwia renaturalizację lasów zniekształconych i tym samym zwiększenie bioróżnorodności Puszczy

Białowieskiej w części poza Białowieskim Parkiem Narodowym, rezerwatami i innymi elementami ochrony konsrewoatorskiej.

Realizowany jest szeroki program wdrażania tych nowych zasad równolegle z wieloma działaniami i pracami badawczymi dotyczącymi uszczegółowienia sposobów realizacji zapisów zawartych w poszczególnych dokumentach.

Czynnikiem ułatwiającym wdrażanie nowych zasad jest system szkolenia pracowników terenowych i kontroli wykonawstwa. Program edukacji leśnej realizowany przez administrację leśną przybliży społeczeństwu, głównie młodzieży, problematykę leśną zapoznaje z przyrodą i równocześnie pozwala lepiej zrozumieć specyfikę pracy leśnika

LKP Puszcza Białowieska stanowi doskonały poligon doświadczalny dla wdrażania nowej polityki leśnej, w tym głównie rozszerzenia zakresu ochrony przyrody w lasach gospodarczych. Ze względu na wysoki stopień naturalności i szeroki zakres form ochrony Puszcza Białowieska jest bardzo cennym terenem dla badań naukowych.

BIBLIOGRAFIA

1. Sokołowski A. „Analiza skutków zmian w gospodarce leśnej w Leśnym Kompleksie Promocyjnym – LKP w Białowieży na ochronę i zwiększenie różnorodności biologicznej” Instytut Badawczy Leśnictwa-IBL, Warszawa 1999r, s. 229., „Współpraca międzynarodowa”, wyd., - Stan środowiska województwa podlaskiego, s. 249.

2. Sokołowski A. „Ocena wpływu polityki leśnej na różnorodność biologiczną w lasach w Europie Środkowej”, IBL Warszawa 1999r. ,s. 230.

3. Sokołowski A., Zajączkowski S, Zielony R. „Analiza wyników dotychczas sporządzanych programów ochrony przyrody dla nadleśnictw”, IBL, Warszawa 1999r, s. 248-249. «Stan środowiska województwa podlaskiego, Współpraca Polski z Białorusią», „Charakterystyka przyrodnicza i gospodarcza obszaru przygranicznego Polski i Białorusi” Wyd. WIOŚ Białystok 1998r, s.249.

4. Sokołowski A. „Modyfikacja zasad zagospodarowania lasu w Puszczy Białowieskiej” Instytut Badawczy Leśnictwa- IBL Warszawa Oddział w Białowieży 1999r., s. 235.